

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Одеська національна наукова бібліотека
Одеська обласна універсальна наукова бібліотека
імені М. С. Грушевського
Національний університет «Львівська політехніка»
Західноукраїнський національний університет
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Київський національний університет культури та мистецтв
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України
Університет Країни Басків (Іспанія)**

**Інформаційна освіта
та професійно-комунікативні технології
XXI століття**

**МАТЕРІАЛИ
XVI Міжнародної науково-практичної конференції**

Одеса, 13 – 15 вересня

2023 р.

За загальною редакцією
В. Г. Спрінсяна

Одеса
2023

УДК 316.722.5:07-049.5

Л. А. Чередник,
канд. філол. н., доц. кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО СЬОГОДЕННЯ: ВИКЛИКИ І ПРОБЛЕМИ

У статті розглядаються особливості інформаційного суспільства як сучасного етапу цивілізаційного розвитку людства, аналізуються його переваги й недоліки в умовах сьогодення.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційний простір, інформаційні загрози, інформаційна гігієна.

The article examines the features of the information society as a modern stage of the civilizational development of mankind, analyzes its advantages and disadvantages in today's conditions.

Key words: information society, information space, information threats, information hygiene.

Сучасний етап цивілізаційного розвитку людства характеризується суттєвими трансформаціями в різних сферах соціального буття. Особливо інтенсивними є перетворення, пов'язані з розвитком інформаційних технологій, що стали істотним компонентом соціальної реальності та спричинили стрімку комп'ютеризацію й інформатизацію суспільного виробництва. Саме інформаційні технології, на думку науковців, «дали новий імпульс для пошуку парадигми майбутнього суспільства» [9], основною ознакою якого є широке застосування новітніх інформаційних технологій, створення нової соціальної та економічної ситуації, нової епохи світової культури, яку дослідники, услід за іспанським соціологом М. Кастельсом, називають «інформаційною».

З огляду на численні публікації з цього питання, варто підкреслити, що перші спроби аналізу нового суспільства було

зроблено американськими дослідниками ще в другій половині ХХ ст., зокрема у роботах Ф. Махлупа «Виробництво й розподіл знань у США» (1962) та М. Поратса «Інформаційна економіка» (1974). Європейські науковці почали вивчати цю проблему з кінця 1970-х років, поштовхом до цього стала книга Р. Пойрера «Інформаційний економічний підхід: характеристики обмеження і можливі перспективи».

Одним із перших, хто почав розглядати процеси інформатизації суспільства та зробив спроби з'ясувати, яке саме місце буде посідати інформація у житті як суспільства, так і окремої особистості, був американський письменник, соціолог і футуролог Е. Тоффлер. У своїй роботі «Третя хвиля» (1980) він розглянув історію світових цивілізацій у вигляді трьох хвиль. Першу він назвав аграрною, другу – індустріальною. Третьою, новою хвилею, на його думку, була надіндустріальна, тобто інформаційна. Аналізуючи сучасні тенденції, Е. Тоффлер прогнозував, що у фазі третьої технологічної хвилі головним продуктом стане саме інформація.

Значно активізувалися дослідження з цієї тематики у 1990-х роках минулого століття із появою Всесвітньої Мережі.

Варто зазначити, що термін «інформаційне суспільство» виник у 80-х роках ХХ ст. (деякі науковці називають навіть 1960-і) і використовувався представниками різних наук (соціологія, футурологія, філософія, політологія, теорія комунікації, соціолінгвістика, психолінгвістика, глобалістика тощо) як сутнісна характеристика особливого виду постіндустріального суспільства, у якому вагома роль належить інформації. Вивченню цього питання присвячено науковій праці таких відомих зарубіжних науковців, як А. Турен, П. Серван-Шрайбер, Д. Белл, Т. Стоуньєр, А. Тоффлер, Й. Масуд, Н. Луман, М. Мак-Люен та ін.

Проблеми інформаційного суспільства цікавлять і багатьох українських науковців, серед яких А. Колодюк, В. Кравець, В. Кухаренко, Н. Нанівська, О. Буньківська, Д. Дубов, В. Бебик, О. Ожеван, С. Гнатюк та ін.

Зазначимо, що всі вчені суголосні у тому, що інформаційне суспільство – це суспільство духовного та інтелектуального розвитку людини, у якому головними продуктами стають інформація та знання.

Зокрема, українські дослідники Д. Дубов, О. Ожеван, С. Гнатюк у своїй аналітичній доповіді «Інформаційне суспільство в Україні:

глобальні виклики та національні можливості» (2010) окреслили три провідні риси, що є характерними для інформаційного соціуму, а саме:

- 1) створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя;
- 2) збільшення питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни;
- 3) поява якісно нових комунікацій та ефективною інформаційної взаємодії людей на засадах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності (бідності), прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах [6, с. 20].

Крім того, науковці вважають, що, попри свої специфічні риси, сучасна інформація має «багатовимірний характер, оскільки присутня в усіх сферах життя суспільства» [6, с. 44].

Інший дослідник, японець Й. Масуда, з-поміж вагомих чинників інформаційної епохи називає такі, як:

- 1) комп'ютерна технологія заміщає працю людини;
- 2) відбувається масове виробництво когнітивної інформації і знань;
- 3) інтелектуальне (наукомістке) виробництво стає провідною галуззю економіки [5].

Оскільки в усьому світі впродовж останніх десятиліть спостерігається надзвичайно бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, це слугувало причиною того, що уряди найпотужніших держав світу, так званої «великої сімки» (G-7) у 2000 році підписали Окінавську хартію (Японія), у якій зафіксовано загальні принципи і цілі побудови глобального інформаційного суспільства.

Зазначимо, що саме поняття «інформаційне суспільство» дотепер залишається досить теоретичним і продовжує викликати багато суперечливих думок. Його прихильники і критики визнають наявність протиріч та неясностей як у самій концепції, так і в її термінології, але вважають цю ідею загалом вірною, оскільки вона є адекватним узагальненням суспільних трансформацій у постіндустріальну епоху.

Більшість дослідників виокремлюють багато позитивних рис інформаційного суспільства. Насамперед це те, що його розвиток формує передумови для значного підвищення ефективності

виробництва, економії природних ресурсів та захисту навколишнього середовища, уможлиблює перехід до сталого розвитку. Також інформація стає основним фактором в економіці в якості ресурсу, послуг, товару і зайнятості.

Крім того, новітні інформаційні технології сприяють процесу демократизації суспільства, функціонуванню політичних і державних інститутів, тому що ускладнюють побудову корупційних схем.

Прикметно, що інформація стає важливим стимулятором зміни стандартів життя і покращення його якості.

З огляду на події сьогодення науковці окреслюють і небезпечні аспекти інформаційного суспільства. Так, на думку французького філософа, культуролога, соціолога і публіциста Ж. Бодріяра, кількісне збільшення потоків інформації може спричинити ускладнення в засвоєнні людьми якісної інформації, тобто, «інформації стає все більше, а сенсу все менше»[3]. Із зростанням обсягу інформації людям стане важче орієнтуватися в її змісті, захищати себе від її надлишку. Більше того, створюючи свій образ у віртуальному світі, особистість може втрачати адекватне сприйняття реального світу. Особливо небезпечно це для дітей і підлітків.

Згадуваний вище японський науковець Й. Масуда, вважає, що однією з головних загроз є «вторгненні інформаційних технологій у внутрішній світ особистості і соціальних організацій» [1, с. 237] і висловлює своє побоювання щодо цього. Можна виділити також психологічні, соціальні, етичні, ціннісні моменти проблеми. Наприклад, етичні норми передбачають, що користувачі комп'ютерів не використовують комп'ютерну техніку та програмне забезпечення для завдання шкоди іншим людям, не порушують авторських прав.

У країнах із різним економічним розвитком може виникнути проблема «цифрової нерівності». Так, за даними міжнародної організації International Telecommunication Union, яка є спеціалізованим агентством ООН у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, «найвищий рівень користувачів Інтернету в світі – в Європі (75 %), в Америці – 61 %, найнижчий – в Африці (16 %)» [4, с. 132]. Слід підкреслити, що проблема нерівності в доступі до новітніх інформаційних технологій є характерною не тільки на міжнародному рівні, а й на мікрорівні окремих держав (наприклад, невміння окремих осіб, переважно людей старшого віку, користуватися комп'ютером,

відсутність коштів на його придбання, відсутність Інтернету у віддалених частинах країни тощо).

На превеликий жаль, інформація може використовуватися як інструмент політичної боротьби (збір секретних даних, агітація, дезінформація, пропаганда), хакерських атак і операцій.

Інформація може стати зброєю і використовуватися і в інформаційних війнах, що демонструють події, пов'язані з військовою агресією росії проти України. Завдяки масмедіа (телебачення, Internet-мережа) за допомогою різної інформації можна впливати на підсвідомість людини і навіть «зомбувати» її.

Саме тому наразі актуальним є питання інформаційної безпеки як важливого чинника в забезпеченні захисту інформаційних ресурсів фізичних осіб, підприємств, організацій, державних установ тощо від втрати, порушення функціонування, пошкодження, спотворення, несанкціонованого копіювання та використання.

В умовах воєнного стану нагальною постає потреба забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері, «створення системи протидії інформаційним загрозам» [2] та захист власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів держави.

Крім того, необхідні правові основи цієї проблеми, які будуть базуватися на правових актах, що утверджують права і свободи людини та якими встановлено відповідальність за злочини в галузі інформаційної безпеки. Зокрема, в Україні прийнято низку законів та постанов щодо забезпечення інформаційної безпеки: «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних», «Про авторське право та суміжні права» та ін. Незаконне втручання в роботу комп'ютерів, комп'ютерних мереж та розповсюдження вірусів тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 361 Кримінального кодексу України).

Важливу роль має й інформаційна гігієна, основною метою якої є «мінімізація негативного впливу потоків інформації на психічне та фізичне здоров'я людини, а також соціальний добробут суспільства» [7]. Адекватні реакції на будь-які новини і події, перевірка відомостей на предмет достовірності та дотримання простих правил цифрової безпеки є запорукою вдалої інформаційної гігієни. В умовах

постійного потужного інформаційного потоку дотримання інформаційної гігієни здатне захистити людину не тільки від інформаційного маніпулювання, а й від його наслідків. Важливою частиною інформаційної гігієни є вміння розпізнавати неправдиву (фейкову) інформацію, а для цього в умовах гібридної війни особливо важливо спочатку аналізувати інформацію, а потім на неї реагувати, головню навчитися виконувати аудит свого інформаційного поля (виділяти канали, у яких розміщено маніпулятивну інформацію).

Отже, попри всі суперечки щодо інформаційного суспільства, його існування не можна заперечувати. Безумовно, воно має свої переваги й недоліки, над якими ще потрібно працювати. Ці питання потрібно вирішувати на державному рівні, оскільки функціонування такого суспільства зачіпає проблеми національної безпеки. Приклад України демонструє гостру необхідність удосконалення нормативно-правової бази щодо формування цілісної стратегії протидії інформаційній війні, яка базувалася б на прозорості, правдивій інформації, підвищенні медійної грамотності громадян.

Список використаних джерел

1. Бебик В. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рілейшнз. Київ: МАУП, 2005. 440 с.
2. Бондаренко В., Литвиненко О. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми. URL: <http://www.crime-research.iatp.org.ua/library/strateg.htm> (дата звернення: 06.06.2023)
3. Галушко К.Ю. Інформаційне суспільство, поняття // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Informac_suspilstvo_ponjattja (дата звернення: 06.06.2023)
4. Дубов Д.В., Ожеван О.А., Гнатюк С.Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2010. 64 с.
5. Інформаційна гігієна. Як досягти гармонії? URL: <https://artefact.live/> (дата звернення: 06.06.2023)
6. Джеймс Лалл. Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід : пер. с англ. / Пер. Олександр Гриценко, Сергій Гарастович, Тамара

Гарастович; За ред. О. Гриценко, Н. Гончаренко. Київ : К.І.С., 2002. 264 с.

7. Проблеми та реалії інформаційного суспільства в умовах глобалізації ; за ред. В. Бебика та О. Барно. Кіровоград, 2008. 118 с.

8. Сіленко Алла. Інформаційні технології – новий імпульс для пошуку парадигми майбутнього суспільства URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/silenko_informatsiini.pdf. (дата звернення: 06.06.2023).

УДК 342:732

І. М. Чістякова,

канд. філос. н., доц.,

завідувач кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»,

Г. В. Озернюк,

канд. юр. н., доц. кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»

ВИТОКИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Розглядаються витoki нормативного закріплення права на свободу слова в Європі, наводяться підходи щодо вживання термінів «свобода слова» та «свобода вираження поглядів», надається стислий історичний дискурс щодо передумов закріплення права на свободу слова.

Ключові слова: свобода слова, право Європейських країн.

The origins of the normative legalization of the freedom of speech in Europe are considered, approaches to the use of the terms "freedom of speech" and "freedom of expression" are given, and a brief historical discourse on the prerequisites for the legalization of the right to freedom of speech is provided.

Key words: freedom of speech, law of European countries.

Поняття свободи слова міцно укоренилося у свідомості сучасних людей та стало своєрідним мірилом демократичності та відкритості